

Text 1

Kvinnors vård

Att det förekommer skillnader i sjukvårdens bemötande och innehåll för kvinnor och män är sedan länge känt och dokumenterat. Den senaste lägesrapporten om hälso- och sjukvården påtalar att män inte behöver vänta lika länge som kvinnor för att få en tid hos doktorn på vårdcentralen. De får även komma snabbare till specialisläkare.

Socialstyrelsen har nu fått i uppdrag av regeringen att ytterligare sammanställa och analysera könspecifika uppgifter om sjukvårdens tillgänglighet och kvalitet. Uppdraget ska vara klart och redovisat den 31 mars 2004. Det är bra men vi tror inte att detta uppdrag kommer att medföra de förändringar av vården som behövs för att kvinnor i praktiken ska få en sjukvård som är kvalitativt lika med den vård och behandling som män får.

19 Risken är uppenbar att den pågående insamlingen av data enbart kommer att resultera i nya rapporter och slutsatser som går ut på att det utifrån tillgänglig statistik inte går att avläsa om de observerade könsskillnaderna är medicinskt motiverade. Om genusperspektivet saknas kommer det alltid att finnas tolkningsutrymme för teorier om att det kan finnas en medicinsk grund till att män får företräde i sjukvården.

Men utöver den rent biologiska könsskillnaden finns det också sociala, kulturella och psykologiska bedömningskillnader av kvinnor och män. I vårt samhälle har vi olika förväntningar på kvinnor och män och skilda normer. Detta gäller i vården precis som i samhället för övrigt. Och som individer förändrar vi vårt beteende beroende på vilka vi har omkring oss. Läkare, goda vänner, familj och så vidare. Och vårt beteende tolkas olika av

vår omgivning beroende på om vi som vård-sökande är kvinna eller man.

Relationen mellan patient och läkare är inte ett möte mellan två jämbördiga parter. Patienten är alltid underordnad och helt beroende av läkarens kunskap och medvetna eller omedvetna inställning till patienten. Det har betydelse om läkaren är en man och patienten en kvinna, men även kvinnliga läkare kan ha en omedveten könsstereotyp föreställning om kvinnor och män.

Forskning visar att dessa könsföreställningar kan vara en förklaring till att kvinnor får mer psykofarmaka än män. Någonstans i vår kulturs innersta skrymslen har den gamla föreställningen om hysteriska kvinnor överlevt och ibland sticker den fram i torr statistik. Uppfattningen om kvinnlighet passar in i bilden av en person som är deprimerad, passiv, osjälvständig och har dåligt självförtroende. Om kvinnor ska få en kvalitativt lika god vård som män – vilket innebär att mannens biologi inte längre är norm i vård och forskning och att genusperspektivet blir en självklarhet – måste förändringen börja redan i samband med läkarutbildningen.

Idag finns inga centrala mål för läkarutbildningen som gör undervisningen av kön/genus obligatorisk. Kurslitteraturen utgår vanligen från den biologiskt manliga normen. Den vanligaste undervisningspatienten som beskrivs är en man på 70 kilo. Fortfarande kan nya läkare utbildas som saknar tillräcklig kunskap om kvinnors hjärt- och kärlsjukdomar och övriga könsaspekter på kropp, hälsa och sjukdom.

När får vi i Sverige centrala mål för läkarutbildningen som gör det obligatoriskt för alla blivande läkare att inhämta kvalitativt

lika kunskaper om kvinnor och män? Vem i regeringen har huvudansvaret för denna fråga, utbildningsministern eller socialministern? Och vad gör jämställdhetsministern för jämlikheten inom detta område?

Vi kvinnor måste våga ställa krav. Vi börjar med att kräva svar av ansvariga politiker!

Artikel av Margó Ingvardsson, Alexandra Charles och Solveig Ternström

DN den 16 augusti 2003

Redigerad

Text 2

Ett hundliv utan jobb

Att många vill ha hund skapar jobb av olika slag; dagmattar på hunddagis är en växande yrkesgrupp, liksom hundfysioterapeuter som masserar och stretchar hundar. Det finns mycket mer än trimning och kloklippning för den som vill ha sin hund ompysslad.

Hundarna själva då? De har säkert kul på dagis men hundar gillar att jobba och göra nytta. Problemet är att deras arbetsmarknad är begränsad. Det vanligaste är att de jobbar deltid som jakthund. Det gör ungefär 200 000 hundar och just nu har många fullt upp med älgjakten. Att vara vallhund är kanske inte heller ett heltidsjobb för alla men det finns mer än 20 000 vallhundar i Sverige.

Heltidsjobben är mer sällsynta. Det finns knappt 400 polishundar i landet. Försvaret har 240 stamanställda hundar och till det kommer 500–600 hundar som jobbar inom försvaret, men bor hemma hos husse och matte.

Hemvärnet har ungefär 1 400 utbildade hundar som ligger i beredskap och det finns ungefär 450 räddningshundsekipage att kalla in.

Det finns ungefär 300 ledarhundar för synskadade och några tiotal service- och signal-

hundar som hjälper till exempel hörselskadade att höra när det ringer; när ett barn skriker eller när något på spisen kokar över eller som hjälper rörelsehindrade att plocka upp saker och öppna dörrar. Dessutom frilansar allt fler hundar på äldreboenden och liknande.

Men med tanke på att det finns cirka 800 000 hundar i Sverige är det inte många som kan få ett jobb. Så vad ska de göra? Ska hundar verkligen ha ett hundliv på dagis? Med risk för att bli utskälld måste jag ändå ställa frågan.

Det finns många skäl till att skaffa hund. En hund ger sällskap och trygghet. Men de flesta hundar bor i hushåll med mer än *en* människa. Pensionärer som kanske skulle kunna ägna mer tid åt en hund har ändå hund i mindre utsträckning än genomsnittet i Sverige.

Det är klart att det är bättre för hunden att vara på dagis med sina kompisar än att vara hemma och yla grannarna till vansinne, men kanske skulle blivande hundägare fundera lite över om det är rätt tillfälle i livet att skaffa hund om man måste lämna bort den.

Bo Andersson
DN 2003

36

Text 3

Ledskador

Ledskador som stukningar och vrickningar hör de vanligaste skadorna vid idrott och motion. Det rör sig i allmänhet om skador på ledbanden. De flesta ledbandsskador läker väl. Om höft, handled eller fingrar skadas kan det bli allvarlig skada trots måttliga besvär.

6

Muskelskador kan vara en följd av överbelastning eller av ett direkt våld. Skador kan uppstå i form av bristningar (ger smärta vid anspänning) och blödningar (ger svullnad, ev. blåmärke). En muskelbristning till följd av överbelastning kan uppstå om den aktuella muskeln är dåligt förberedd, t.ex. genom dålig uppvärmning inför ett träningspass. Ett kraftigt slag mot en muskel kan ge en skada med blödning och svullnad, t.ex. en "lårkaka".

Träningsvärk anses bero på skador i fibrillerna, som är de sammandragande elementen i muskelcellen. Skadorna försvinner av sig själva efter ett par dagar, vare sig man motionerar eller ej.

Vad kan jag göra själv?

Det bästa sättet att undvika skador är att förebygga dem. Hoppa därför aldrig över uppvärmningen innan du idrottar. Stretcha ordentligt efteråt så minskar risken för träningsvärk. Tänk också på att smärta är en varningssignal från kroppen, varför man vid akuta skador ska undvika rörelser som gör ont.

29

Vår kropp byggs upp av aktivitet. Därför kan vila och inaktivitet leda till vävnadssvaghet och nedsatt prestationsförmåga. Vid en idrottsskada talar man om aktiv vila, vilket innebär tidig aktivitet, kontrollerad belastning (med hänsyn till smärtor) samt att man tränar andra delar av kroppen desto mer.

Ur Apoteket – i samarbete med sjukvården

Text 4

Hörseln

Våra öron är inte skapta för att klara många av de höga ljudnivåer som vi utsätts för, till exempel på konserter och diskotek. Har du känsliga öron tar hörseln skada.

Ett vettigt sätt att slippa äventyra sina friska öron är att använda öronproppar.

– Jag har alltid öronproppar i kavajfickan. Hörselskydd är en underskattad välsignelse, säger Stig Arlinger, professor i audiologi vid Linköpings universitet.

Ibland kan bullret i vår omgivning rentav vara skadligt för vår hörsel, som till exempel på diskotek, rockkonserter och gympass. Skadliga ljudnivåer kan också komma från en symfoniorkester, cd-spelare, spikpistol, smällare, motorsport med mera. Vissa yrkesgrupper är utsatta för farligt höga ljudnivåer, inte bara industriarbetare utan också till exempel musiker.

Det går inte att blunda med öronen, är hörseln skadad går den inte att reparera.

Det gäller alltså att skydda sin hörsel och det kan man göra med olika typer av öronproppar.

Vilka öronproppar ska man välja?

Grovt sett finns det tre typer: de billiga, enkla som dämpar ljudet rakt av, de lite dyrare som minskar ljudet men ändå återger musik och tal på ett bra sätt samt de dyraste som ska provas ut individuellt och som har specialfilter.

– Det går inte att säga att det ena hörselskyddet är bra till datten och det andra till datten. Det beror på dels vad du ska ha skyddet till, dels vad som passar dig personligen bäst. Du väljer olika proppar för om du bara vill sova ostört eller om du vill minska ljudet på en konsert men ändå få en fin musikupplevelse. Man måste prova sig fram.

Öronproppar kan minska ljudet med mellan 20 och 30 decibel. Propparna finns i olika

material och storlekar. Många av de enklare öronpropparna finns bland annat på apotek och i järnhandeln. De mer komplicerade kan man hitta i musikaffärer, på nätet och hos hörcentraler.

Man måste lära sig att sätta in hörselskydden rätt. Vissa ska först rullas mellan fingrarna, så att de smalnar. När man ska sätta in proppen ska man börja med att räta ut hörselgången genom att dra örat uppåt, utåt. Då blir det lättare att stoppa in hörselskyddet.

Är man inte rädd om sin hörsel kan det gå illa. Örats smärtgräns ligger vid ungefär 125 dB, vanligt samtal vid 60, intensiv trafik i stadsmiljö 80, ett kanonskott vid 180 dB. Under en rockkonsert kan nivån ligga runt 120–130 decibel och då är risken stor att hörseln tar skada.

Inom arbetslivet är det fastslaget att ingen ska utsättas för högre decibel än 85dB under en åttatimmars arbetsdag för då har man förbrukat sin bullerkvot och ska inte utsätta sig för mer buller den dagen. Ökar man det decibeltalet med 3 decibel har ljudets intensitet fördubblats och då får man sänka tiden till fyra timmar och så vidare. Det är alltså inte bara bullernivån utan också tiden som spelar in, hur länge vi utsätts för bullret.

Tinnitus hos 15 procent

Socialstyrelsen har nyligen intervjuat 316 ungdomar i åldrarna 15–20 år om höga ljud inom musiklivet. 15 procent hade dagliga problem med tinnitus.

Tinnitus är en följd av en hörselnedsättning som bland annat beror på att man utsätts för höga ljud. Då hör man en ton, ett pipande eller brusande, hela tiden. Hörselcellerna har låst sig och skickar ljudsignaler till hjärnan fast det inte finns något ljud.

– Om inte högvolymtrenden kan brytas, borde allt fler använda öronproppar. De stora

riskerna finns på diskotek och stora konserter, där man inte själv kan göra något åt volymen på ljudet.

Vissa människor är känsligare för buller än andra, men vi vet inte vilka de är förrän skadan är skedd. Man brukar tala om glasöron och motsatsen, stenöron. Musiker borde generellt

utgå från att de har glasöron, eftersom de är så starkt beroende av sin hörsel, avslutar professor Arlinger.

Råd & Rön 2003
Redigerad

Text 5

Farliga isar lockar åkare

Ta det försiktigt med långfärdsskridsko i helgen. Trots kylan den gångna helgen är isarna fortfarande svaga och direkt farliga på många ställen.

– Åk inte på egen hand, utan bara med kunniga ledare, manar Staffan Dahlström som är ledare och israpportör för Friluftsförbundet i Stockholm.

Efter den milda inledningen på januari finns det ett starkt sug efter en skön långtur på skridsko. Denna helg har också Friluftsförbundet flera grupper ute på isarna. Men turerna är väl förberedda. Staffan Dahlström och andra ledare har varit ute och mätt isens bärighet under flera dagar. De vet vilka områden de ska undvika.

– Problemet är att våra grupper lockar ut andra på isen. ”Titta, nu åker de skridskor” tänker de och så ger de sig ut själva. Men våra turer kan se ut så här, säger han och ritar ett mycket krokigt streck i snön. Han är orolig för att andra som åker tar en rakare väg över de riktigt dåliga isarna.

När vi träffas på Edsviken i Sollentuna ligger ett tunt snötäcke på isen.

Staffan Dahlström slår lätt genom isen och mäter med sitt skjutmått. Den är cirka fem cm tjock och känns inte trygg alls. Varje slag med ispiken fortplantas lång väg och när vi bildar en grupp människor knakar det betänkligt under oss.

Nu har det fallit mer snö, och täcket fungerar som isolering. Det betyder att isarna bara långsamt blir tjockare även om det har varit kallt.

– Snö ger en falsk trygghet, säger Staffan Dahlström. Många vill inte gå på de mörka, snöfria isarna, trots att de oftast är starkast. Men så fort det kommer snö så kan de ge sig ut med hela familjen.

Staffan Dahlström tycker att is på sötvatten ska vara cirka åtta cm tjock för att vara säker, om det är kärnis. I skärgården bör tjockleken var den dubbla för att vara säker. Andra sorters is bör vara betydligt tjockare.

Stefan Lisinski
DN, januari 2007

Snöfall gör isen svagare

1 Kärnis bildas bäst en stjärnklar natt då det är kallt, klart, vindstilla och nollgradigt vatten vid ytan. Den första isen som lägger sig är i regel mycket stark och genomskinlig. Den fortsatta istillväxten sker på isens undersida. Den värme som frigörs vid isbildningen transporteras upp genom istäcket.	2 Snö lägger sig på den nybildade isen. Torr lös snö är kraftigt värmesolerande. Redan ett par centimeter snö gör att istillväxten blir avsevärt långsammare på isens undersida	3 Finns det mycket snö på isen, gör tyngden av snön att isen bågner och trycks ner under vattenytan. Genom sprickor, som nästan alltid finns i istäcket, tränger så kallat stöpvatten upp och fuktar snölagret. Stöpsörja bildas.	4 Den blöta nollgradiga stöpsörjan hindrar fortsatt istillväxt på isens undersida. I stället börjar stöpsörjan frysa i sin övre yta och växa till stöpis som är vit och kornig. Den korniga strukturen och förekomsten av innesluten luft gör att den blir mindre seg och hållfast än kärnis.
---	---	---	---

Text 6

Natur och miljö

NATUR OCH ALLEMANSRÄTT

Allemansrätten

Så länge du inte stör eller förstör, har du rätt att utan särskilt tillstånd

- färdas och vistas på annans mark och vatten
- använda och samla vissa naturprodukter.

Det här ingår i allemansrätten, som vanligen utan vederlag kan utövas av var och en. Allemansrätten bygger på att man visar hänsyn och är aktsam om djur och natur. Man får alltså inte genom sin verksamhet störa andra eller åsamka dem olägenhet på annat sätt. Vad som ingår i rätten varierar med de lokala förhållandena och markanvändningen.

Du får ta dig fram till fots, cykla, rida eller åka skidor över annans mark om du inte riskerar att skada gröda, skogsplantering, eller annan känslig mark. Men du måste respektera hemfriden och får inte passera över eller vistas på privat tomt.

Tomten, som inte alltid är inhägnad, är området närmast boningshuset. Där har de boende rätt att få vara i fred "hemfridszonen". Om insynen är fri måste du hålla dig på rejält avstånd så att du inte stör!

Hemfridsintresset måste respekteras också på vattenområde. Du får självklart inte uppträda störande och bör inte uppehålla dig nära boningshus. Däremot får du passera över vattenområdena såväl sommar- som vintertid.

Du som rider måste vara extra försiktig. Risken för markskador är stor. Rid inte i markerade motionsspår, skidspår, vandringsleder eller över mjuka och ömtåliga marker. Också terrängcykling kräver extra stor hänsyn.

Du får passera genom inhägnad betesmark och liknande bara du inte skadar stängsel. Grindar måste du stänga ordentligt så att boskap inte kommer lös.

Camping

Det är tillåtet att slå upp ett tält för något eller några dygn på mark som inte används för jordbruk och som ligger avlägset från boningshus. Ju närmare bebodda hus och ju större risken är att du kan störa någon, desto större anledning att du ber markägaren om lov. Hur länge du kan tälta beror på omständigheterna. I närheten av bebodda hus bör du inte tälta ens en natt utan lov.

Inga motorfordon i terrängen

Det finns ingen motoriserad allemansrätt. Det är förbjudet att köra bil, MC, moped och andra motordrivna fordon på barmark i terrängen eller på enskilda vägar som är avstängda för motortrafik. Sådana vägar ska vara skyltade med vägmärke eller på annat tydligt sätt.

Du kan parkera omedelbart intill vägen om du inte bryter mot trafiklagar eller skadar marken. Men inte så att du blir en fara för trafiken eller hindrar någon att komma fram. Husvagn får inte köras ut i terrängen.

Göra upp eld

Elda aldrig om det är minsta fara för brand. Vid torrt väder råder ofta eldningsförbud. Släck elden ordentligt innan du lämnar platsen. Du kan bli dömd till böter och skadestånd om elden sprider sig. Elda aldrig direkt på klipphällar. De spricker och får fula sår som aldrig läks.

Bad och båt

Du får bada, förtöja din båt tillfälligt och gå i land nästan överallt, utom vid tomt eller där det är särskilt tillträdesförbud, t.ex. till skydd för fågellivet eller för sälarna. Annars gäller samma hänsynsregler som vid tältning. Tillfällig förtöjning vid annans brygga får bara göras om det inte hindrar ägaren.

Tisus exempelprov 1

Test i svenska för universitets- och högskolestudier

Du får färdas med båt på havet, i sjöar och vattendrag. Observera att det kan finnas särskilda förbud, t.ex. fartbegränsning och tillträdesförbud. Kravet på hänsyn är extra stort för dig som färdas med motorbåt.

Vattenskoter får endast köras i vissa områden som länsstyrelsen har beslutat om. Länsstyrelsen kan ge närmare besked.

Skräpa ned

All nedskräpning utomhus är förbjuden. Glas, burkar och kapsyler kan skada både människor och djur, och plastpåsar kan orsaka stort lidande om djuren får dem i sig. Har du tältat eller haft picknick måste du städa efter dig. Ställ aldrig soppsåsar bredvid en full papperskorg eller sopsäck.

Vad får man plocka?

Du får inte ta kvistar, grenar, näver, bark, löv, ollon, nötter eller kåda från växande träd. Naturligtvis får du inte heller ta buskar eller fälla träd.

Däremot får du plocka vilda bär, blommor och svamp, nedfallna grenar och torrt ris på marken. Vissa blommor är så sällsynta att det finns risk att de ska utrotas. Sådana blommor är fridlysta och får inte plockas. Från länsstyrelsen kan du få uppgift om fridlysta växter.

Koppla hunden

Hunden får följa med i naturen, men under tiden 1 mars–20 augusti får den inte springa lös i skog och mark. Även under denna tid på året måste du ha din hund under sådan uppsikt att den inte kan skada eller störa viltet. Tänk på att även den fredligaste lilla sällskapshund kan skrämra djuren med sin blotta närvaro.

Jakt och fiske

Jakt och fiske ingår inte i allemansrätten. Men du får fiska med spö och andra handredskap i våra fem största sjöar och längs kusterna. Undantag är laxfiske vid Norrlandskusten. I alla andra vatten krävs tillstånd, t.ex. fiskekort. Ta alltid reda på de regler som gäller där

du vill fiska! Lämna aldrig linor och krokar i naturen – de kan bli dödsfallor för djuren. Du måste lämna djurens ungar och bon i fred och du får givetvis inte ta fågelägg.

MILJÖVÅRD

Miljövård innebär att luften, vattnet och marken skyddas mot skadliga ämnen och andra utsläpp samt mot åtgärder som fördärvar miljön. Eftersom naturen förorenas alltmer har stadgandena om miljöbelastning blivit allt flera. I miljövårdsarbete ingår också att restaurera och sanera områden som blivit skadade.

Luftföroreningar

Luften kan förorenas på många sätt. Fabriker, bilar, avfallsförbränning, sjukhus, laboratorier, hushåll etc. släpper ut föroreningar. Dessa kan vara gaser, damm, bakterier, m.m. En del av föroreningarna kommer från andra länder. Det gäller särskilt svavel- och kväveföreningar och olika miljögifter som t.ex. kvicksilver och kadmium. Kol- och oljeeldning och biltrafik i andra länder är förutom våra egna utsläpp stora källor för dessa ämnen. Sverige sprider också en del föroreningar utanför sina gränser.

Vissa föroreningar sprider sig i atmosfären och orsakar globala problem. Så kallade CFC (freoner) tunnar ut det livsviktiga ozonskiktet som skyddar mot ultraviolett strålning. CFC-utsläppen har begränsats kraftigt i i-länder, medan utvecklingen i u-länderna är osäker. Vidare påverkar koldioxidökningen i atmosfären klimatet på jorden (växthuseffekten) med storskaliga och svårbedömda effekter som följd. Växthuseffekten bedöms vara det allvarligaste och mest svårbedömda globala miljöproblemet.

Mark- och vattenföroreningar

Mark, sjöar, vattendrag och hav förorenas på många sätt. Det mesta kommer genom luften (inte minst från vägtrafiken). Svavel- och kväveföreningar orsakar försurning av mark och sjöar. Kväveföreningar orsakar övergödning

**Fortsättning
på nästa sida**

av mark och vatten. Kvicksilverhalterna i fisk för konsumtion är för höga i många sjöar på grund av nedfall från luften. En stor del av föroreningsbelastningen utgörs dock av utsläpp till vattnet från bl.a. hushåll, fabriker, avfallstippar, förorenade områden, kommunala reningsverk och från jord- och skogsbruk. Även grundvattnet kan förorenas. Dels sipprar föroreningar ned till grundvattnet från t.ex. förorenad mark eller jordbruksmark, dels kan skadliga tungmetaller lösas ut i vattnet från försurad skogsmark.

Föroreningskällor

Den svenska miljölagstiftningen skiljer mellan rörliga föroreningskällor (t.ex. fordon, fartyg, flygplan) och fasta föroreningskällor (fabriker, jordbruksmark, vägar, reningsverk som släpper ut avloppsvatten, m.m.).

Miljöfarlig verksamhet

För fasta föroreningskällor, hur små eller stora de än är, gäller genomgående miljöskyddslagen (utom när det gäller radioaktivitet och några andra undantag).

I miljöskyddslagen bestäms det mesta om utsläpp från bl.a. fabriker, kol- och oljeeldade kraftverk samt om avloppsutsläpp från hushåll. [...]

Störningar

Som miljöfarlig verksamhet räknas all användning av mark, byggnad eller fast anläggning som innebär störningar eller risk för störning.

Tillståndskrav

Miljöskyddsförordningens bilaga visar i vilka fall det krävs tillstånd och hos vilken myndighet detta måste sökas, eller när det räcker med anmälan till miljö- och hälsoskyddsnämnden.

De myndigheter som ger tillstånd enligt miljöskyddslagen är

- länsstyrelserna
- Koncessionsnämnden för miljöskydd
- regeringen (i vissa fall). [...]

Oljeskador

De åtgärder som behöver göras till följd av oljeutsläpp m.m. till havs och i kustvattnen samt i Vätern, Vättern och Mälaren genomförs av Kustbevakningen. I andra insjöar, i vattendrag, kanaler och hamnar samt på land är det kommunernas räddningskårer, som svarar för åtgärderna.

AVFALL, VATTEN OCH AVLOPP

Kommunen ansvarar för att hushållsavfall, latrin m.m. tas om hand. I varje kommun finns lokala föreskrifter (lokal renhållningsordning) som i detalj innehåller de regler som gäller för respektive kommun. Varje kommun ska också ha en avfallsplan där kommunen bl.a. redovisar vilka åtgärder man kommer att vidta för att minska avfallets mängd och farlighet

Sophämtning

Den kommunala sophämtningen är obligatorisk, som fastighetsägare är du betalningsansvarig. Bor du i lägenhet ingår sophämtningen i hyran. I vissa fall kan undantag medges. Kontakta kommunen för närmare upplysning.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden (eller motsvarande nämnd) bevakar att avfallshanteringen uppfyller uppställda miljökrav och medverkar i avfallsplanering.

Avfallssortering

Allt avfall ska sorteras så att lämplig behandlig möjliggörs. Varje kommun avgör hur avfallet ska sorteras förutom för de varugrupper där ett producentansvar har införts. I dag sorteras farligt avfall, batterier, papper och glas. Allt fler sorterar också ut det lättnedbrytbara avfallet, t.ex. matavfall. Hemkompostering uppmuntras. [...]

Trädgårdsavfall

Trädgårdsavfallet kan Du kompostera på Din tomt. Om Du även vill kompostera ditt

Tisus exempelprov 1

Test i svenska för universitets- och högskolestudier

matavfall krävs ibland ett tillstånd från miljö- och hälsoskyddsnämnden (eller motsvarande nämnd). Hör med kommunen.

Farligt avfall

I varje kommun finns separat insamling av farligt avfall/kemikalierester och batterier. Till farligt avfall räknas t.ex. färgrester, lösningsmedel, fotokemikalier, bekämpningsmedel, bilbatterier, kvicksilvertermometrar och uppladdningsbara batterier. [...]

Producentansvar

För varugrupperna däck, förpackningar samt tidnings- och journalpapper har producentansvar införts. Det innebär att producenterna ska se till att sådant avfall samlas in och omhändertas.

Kyl- och frysskåp

Kyl- och frysskåp ska obligatoriskt samlas in separat så att freonerna i kylmediet och isolering kan tas om hand på ett riktigt sätt ur miljösynpunkt.

Avloppsvatten

Vatten och avlopp (va). Ett kommunalt reningsverk är konstruerat för att i första hand kunna rena avloppsvatten som kommer från hushållen. Därför fungerar reningsverket bra när det gäller att ta bort småpartiklar, lätt nedbrytbara organiska föreningar samt växtnäringssämnen, fosfor och i varierande omfattning även kväve ur avloppsvattnet.

Utvecklingen av alternativa avloppslösningar pågår. Även annat avloppsvatten än hushållens leds till de kommunala reningsverken. Det kan vara avloppsvatten från industrier, verkstäder, sjukhus och skolor. En del s.k. dagvatten (vatten som rinner av från gator och hustak m.m.) leds även till reningsverket.

Dessvärre innehåller avloppsvattnet från dessa verksamheter ibland föroreningar som inte är behandlingsbara, t.ex. metaller och stabila organiska miljögifter. Därför ställs numera allt strängare krav på vad industrier, verk-

städer etc. som är anslutna till reningsverken får släppa ut. Förorenade vatten ska renas vid källan. För att så långt som möjligt undvika att oönskade ämnen hamnar i vattendragen eller i slammet är det viktigt att endast behandlingsbara ämnen leds till reningsverken.

Slam

Slammets innehåll av fosfor och humusämnen, och i viss mån kväve, gör det till en resurs som bör utnyttjas för att återföra näringen till lantbruket. Det förutsätter att slammets kvalitet garanteras enligt nuvarande regler för att inte ge skador i jordbruket på lång sikt.

Hushållen

Hushållen släpper tillsammans ut betydande mängder miljöfarliga ämnen i avloppet. Detta kan störa reningsprocesserna och förorena slammet. Föroreningar som inte bryts ned eller avskiljs i slammet följer med det behandlade avloppsvattnet och hamnar i hav, sjöar och andra vattendrag. Därför är det viktigt att man inte tömmer kemikalier, tungmetaller såsom bly, kadmium och kvicksilver, olja, målarfärg, fimpar, snus etc. i avloppet (dvs i wc, köksavlopp, golvbrunnar, dagvattenbrunnar etc.). Endast bad-, disk- och tvättvatten samt wc-vatten får tillföras våra avlopp.

NATURVÅRD OCH MINNESVÅRD

Naturvård

Naturvård och miljöskydd har samma syfte – att skydda både människornas livsmiljö och naturmiljön. Den grundläggande regeln är därför att visa hänsyn till naturen. Både enskilda och företag ska följa denna ”hänsynsregel”. Vi måste försöka hindra skador på naturen om vi t.ex. tänker bygga, gräva diken, tälta, driva fabriker, ha skogs- eller jordbruk m.m.

Hänsynsregeln

Hänsynsregeln är en mycket allmän bestämmelse. Utöver denna kan länsstyrelsen tvinga

Fortsättning
på nästa sida

en markägare att vara försiktig i samband med samråd inför åtgärd som påverkar naturmiljön. Var och en ska kontakta länsstyrelsen innan större ingrepp görs i naturen. Vid samråd kan länsstyrelsen begära begränsningar eller skyddsåtgärder. Länsstyrelsen kan t.o.m. förbjuda företaget.

Skyddad natur

Särskilt värdefulla och speciella naturområden är skyddade eller fredade med stöd av naturvårdslagen.

Strandskyddsområde

Vid alla sjöar och vattendrag råder generellt strandskydd inom 100 meter från strandlinjen. Inom strandskyddsområde är det förbjudet att bygga eller uppföra anläggningar. Om särskilda skäl finns kan dispens lämnas av länsstyrelsen eller kommunen.

Områden av riksintresse

Naturvårdsverket har beslutat att ett antal områden i landet ska anses vara av riksintresse för naturvård och/eller friluftsliv. I dessa områden gäller begränsningar vad gäller förändrad markanvändning. Länsstyrelsen är tillsynsmyndighet och har också beskrivningar av varje sådant område.

Nationalpark, naturvårdsområde m.m.

Stora markområden har avsatts för naturvård och friluftsliv, bl.a. som nationalparker och naturreservat. I många av dem har åtgärder vidtagits som gör det lättare för besökare att utnyttja dem (markerade leder, rastplatser, toaletter).

För varje nationalpark och naturreservat finns särskilda föreskrifter, som kan variera med hänsyn till områdets beskaffenhet. Föreskrifterna finns anslagna bl.a. vid områdets gränser.

Djurskyddsområden

Djurskyddsområden avsätts för att skydda t.ex. rast-, häcknings- och yngelplatser. Där är oftast tillträde förbjudet någon del av året.

Naturminne innebär fridlysning av något naturföremål (träd, flyttblock m.m.).

Områden av riksintresse för kulturminnesvård

Riksantikvarieämbetet har beslutat att områden som är särskilt värdefulla för kulturminnesvården ska förklaras som område av riksintresse för kulturminnesvård. I dessa områden gäller begränsningar vad gäller förändrad markanvändning. Länsstyrelsen är tillsynsmyndighet och har också beskrivningar av dessa områden.

Fornminnen

Fasta fornlämningar är skyddade enligt lag, dvs lämningar efter människors verksamhet under forna tider. Det ska noteras att till fasta fornlämningar räknas också skeppsvrak, liksom naturbildningar till vilka åldriga sägner och bruk är knutna. Hit hör också spår av folklig kult som till exempel offerkast.

Det anges ingen tidsbestämning för hur gammal en fornlämning ska vara utom i ett fall, nämligen när det gäller skeppsvrak där det ska ha gått minst 100 år sedan skeppet blev vrak för att det ska räknas som fast fornlämning. Ett absolut kriterium är emellertid att lämningen ska vara varaktigt övergiven. Detta betyder att ett ålderdomligt järnbruk, som ännu är i drift, inte är fast fornlämning medan en hyttruin från samma tid omfattas av fornminnesskyddet. På samma sätt är kyrkoruinerna i Visby fasta fornlämningar medan detta inte gäller för de bebodda medeltidshusen i staden

Fornfynd

Fornfynd är föremål minst 100 år gamla och som saknar ägare när de hittas. Om ett fornfynd har anknytning till en fast fornlämning tillhör det staten, om inte, tillfaller det upphittaren. Denne är emellertid skyldig att erbjuda det till staten för inlösen om fyndet innehåller föremål helt eller delvis av guld, silver, koppar, brons eller annan kopparlegering

eller om det rör sig om två eller flera föremål nedlagda tillsammans.

Det är förbjudet att utan tillstånd på något sätt skada eller övertäcka fasta fornlämningar. Hit hör också sådana åtgärder som plantering.

Den som planerar ett arbetsföretag som byggnad, väg eller annan anläggning bör i god tid ta reda på om fasta fornlämningar berörs och i så fall samråda med länsstyrelsen. Om vid grävning en tidigare okänd fornlämning påträffas måste arbetet avbrytas och anmälan göras till länsstyrelsen.

Byggnadsminnen

En byggnad som är synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde eller som ingår i ett kulturhistoriskt synnerligen märkligt bebyggelseområde kan förklaras som byggnadsminne av länsstyrelsen. Bestämmelserna får också tillämpas på park, trädgård eller annan anläggning av kulturhistoriskt värde.

Fastighetsägaren har vid en byggnadsminnesförklaring rätt till ersättning av staten om skyddsföreskrifter utgör hinder för rivning av en byggnad eller innebär att pågående markanvändningen avsevärt försvåras.

Kulturföremål – utförelse ur riket

För att föra ut vissa föremål krävs det särskilt tillstånd. Det rör sig om föremål som är av stor betydelse för det svenska kulturarvet. De flesta uppräknade grupperna omfattar föremål tillverkade i Sverige eller i utlandet av svenskar. Det kan också vara utländska föremål om de kan antas ha kommit till Sverige före år 1840 och har ett värde av mer än 50 000 kronor.

Tillstånd

Tillstånd till utförelse av kulturföremål ska ges om det inte är av stor betydelse för det nationella kulturarvet. Tillståndsfrågan, beroende på föremålets art, behandlas av Kungliga biblioteket, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet, Statens konstmuseer eller Stiftelsen Nordiska museet. Ansökan om tillstånd ska ställas

till Riksantikvarieämbetet som behandlar ärendet eller överlämnar det till berörd myndighet. Tillståndsmyndigheterna får ta ut en avgift för sina kostnader vid utförelseärendenas handläggning.

BULLER

Ansvariga för att minska buller

Naturvårdsverket har ett samordningsansvar för att bullerstörningar i den yttre miljön begränsas. Trafikens bullerproblem är mest omfattande och orsakas av trafik med vägfordon, tåg, flyg och fartyg. Trafikverken (Vägverket, Banverket, Sjöfartsverket, Luftfartsverket) har sektorsansvar för att bullerstörningarna begränsas. Även annat buller orsakat av industri- och byggverksamhet, skjutbanor och motorsport kan lokalt medföra störningar.

Naturvårdsverket anger riktvärden för vilka bullernivåer som kan accepteras i olika miljöer. Länsstyrelsen arbetar tillsammans med kommunerna fram anvisningar för hur dessa riktvärden ska tillämpas vid buller från trafik, flyg och järnvägar. Kommunerna gör program för att mildra bullerstörningar.

RÖKFRIA LOKALER

Tobaksrökning

Tobaksrökning i gemensamma arbetslokaler är en arbetsmiljöfråga. Oftast kan frågor om rökning klaras ut på arbetsplatsen, efter diskussion i skyddskommitten eller på annat sätt inom verksamheten, så att såväl rökare som icke-rökares intressen tillgodoses.

Allmänna råd för tobaksrökning i gemensamma lokaler ger vägledning för hur man kan lösa problem med tobaksrökning i arbetslokaler.

För att uppnå målet att åstadkomma fler rökfria miljöer är det ofta bäst att hålla lokalerna helt rökfria. I lokaler där man uträttar ärenden av begränsad varaktighet, t.ex. postkontor, är det rimligt att miljön hålls rökfri. Så sker redan i dag i de flesta lokaler av denna

typ, liksom på buss och tåg i lokaltrafik t.ex. postkontor, är det rimligt att miljön hålls rökfri. Så sker redan i dag i de flesta lokaler av denna typ, liksom på buss och tåg i lokaltrafik där resans längd inte motiverar att särskilt utrymme inrättas för rökning.

Arbetsplatser

På arbetsplatser där man vistas hela dagen är det för närvarande inte rimligt eller praktiskt genomförbart att hålla samtliga lokaler rökfria. Där bör det därför finnas särskilda utrymmen där rökning är tillåten.

MILJÖVÅRD – VEM GÖR VAD?

Andra statliga myndigheter på central nivå

Förutom Naturvårdsverket finns ett stort antal andra statliga myndigheter och myndighetsliknande organ vars verksamhet har direkt eller indirekt koppling till miljöområdet, bl.a. följande:

- Kemikalieinspektionen (KemI)
- Koncessionsnämnden för miljöskydd
- Boverket
- Riksantikvarieämbetet (RAÄ)
- Socialstyrelsen (SoS)

- Folkhälsoinstitutet
- Statens kärnkraftinspektion (SKI)
- Statens strålskyddsinstitut (SSI)
- Statens räddningsverk (SRV)
- Arbetarskyddsstyrelsen (ASS)
- Statens livsmedelsverk (SLV)
- Vägverket (VV)
- Banverket (BV)
- Luftfartsverket
- Sjöfartsverket
- Statens jordbruksverk (SJV)
- Skogsstyrelsen (SKS)
- Fiskeriverket
- Närings och teknikutvecklingsverket (NUTEK)
- Konsumentverket (KOV)
- Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI)
- Sveriges geologiska undersökning (SGU)
- Statistiska centralbyrån (SCB)
- Lantmäteriverket (LMV)
- Statens väg- och trafikinstitut

Källa: Samhällsguiden 1998
Redigerad

Namn _____

Personnummer _____

Provort _____

OM PROVET TAS I UTLANDET (fylls i av provledaren):

Legitimation (ID, körkort, pass): _____

Provledarens namnteckning: _____

Instruktion

Provet i läsförståelse omfattar två delar

Total tid: 75 minuter

Inga hjälpmedel är tillåtna.

Närläsning och översiktsläsning (Text 1–5)

Besvara frågorna som finns i detta häfte. *Observera* att endast *ett* alternativ (A, B, C eller D; alternativt *ja* eller *nej*) är riktigt för varje fråga. Markera det svar du väljer med en ring runt bokstaven, eller skriv *ja* eller *nej* på linjen för påståenden. Ibland ska du själv formulera dina svar. Skriv svaret på linjen. Svaren ska finnas i texten. Skriv dina svar i detta uppgiftshäfte.

Tid: 50 minuter

Sökläsning/informationssökning (Text 6)

Sökläsningssuppgiften påbörjas när 25 minuter återstår.

Sök efter de rätta svaren på frågorna som finns i detta häfte. Besvara varje fråga mycket kortfattat. Svaren ska finnas i texten. Skriv dina svar i detta uppgiftshäfte.

Tid: 25 minuter

Exempel på hur du ska ange dina svar:

- Fråga med flera svarsalternativ:

Vilken är Sveriges huvudstad?

A Stockholm

B Malmö

C Göteborg

- Påstående:

Stockholm är Sveriges huvudstad. _____ *Ja*

- Eget svar:

Vilken är Sveriges huvudstad?

_____ *Stockholm*

Text 1

Kvinnors vård

(6 poäng)

1. Vilket är artikelförfattarnas huvudsyfte?

- D Att debattera.
- E Att referera.
- F Att recensera.
- G Att berätta.

2. Vilket av följande påståenden har stöd i texten?

- A Män och kvinnor får numera kvalitativt lika god vård.
- B Kvinnors hälsa prioriteras inom forskningen idag.
- C Tillfälligheter avgör kvaliteten på den vård som patienter får idag.
- D Mannen är inte längre norm inom sjukvården.

3. Vilka fördelar inom sjukvården har män jämfört med kvinnor?

- A Läkarna skriver ut större mängder medicin till män.
- B Mäns möte med läkaren blir jämbördigt.
- C Läkarna har inga förutfattade meningar om manliga patienter.
- D Män får tid på vårdcentralen tidigare än vad kvinnor får.

4. Var bör det politiska ansvaret för att vi får centrala mål för läkarutbildningen ligga enligt artikelförfattarna?

- A Hos utbildningsministern.
- B Hos socialministern.
- C Hos jämställdhetsministern.
- D Hos alla dessa ministrar.

5. Vilken tes är tänkbar för denna artikel?

- A Relationen läkare – patient måste bli ett jämbördigt möte.
- B Kvinnliga läkare diskrimineras i vården.
- C Läkarutbildningen måste förändras och förbättras.
- D Förskrivningen av lugnande medel och sömntabletter till kvinnor måste begränsas.

6. Ordet ”uppenbar” (rad 19) betyder här nästan detsamma som

- A liten.
- B avsedd.
- C påtaglig.
- D väntad.

Text 2

Ett hundliv utan jobb

(5 poäng)

1. Vilket påstående överensstämmer med innehållet i texten?

- A Hundar vill ha kul på hunddagis.
- B Hundar vill helst ha frilansjobb.
- C Hundar vill vara nyttiga och arbeta.
- D Hundar ska inte behöva jobba.

2. Vad säger texten om att hundar arbetar?

- A Det är bra ur djurskyddssynpunkt.
- B Endast ett fåtal av jobben är lämpliga för hundar.
- C Djurvänner blir upprörda över allt slags hundarbete.
- D Det finns för få jobb för hundar

3. Vad ifrågasätter artikelförfattaren?

- A Om man ska skaffa hund när man inte kan ta hand om den själv.
- B Om det är bra för hundar att vara på hunddagis.
- C Om det är rätt att ensamstående har hund.
- D Att försvarets stamanställda hundar inte bor i familjer.

4. De flesta hundar som jobbar är

- A räddningshundar.
- B ledarhundar.
- C jakthundar.
- D service- och signalhundar.

5. Uttrycket ”Med risk för att bli utskälld” (rad 36) är här i texten ett exempel på

- A avståndstagande.
- B satir.
- C överlägsenhet.
- D humor.

Text 3

Ledskador

(5 poäng)

1. Vilken rubrik passar bäst till texten?

- A Idrottsskador allt vanligare
- B Om jag får träningsvärk
- C Faran med att motionera
- D Bra att veta om led- och muskelskador

2. Vilket råd ges i artikeln?

- A Träna, även om det gör ont.
- B Motionera bort träningsvärken.
- C Värm upp före träning.
- D Vila alla delar av kroppen vid skada.

3. Vilka är i första hand mottagare till texten?

- A Läkare.
- B Idrottslärare.
- C Motionärer.
- D Sjukgymnaster.

4. Ordet "måttliga" (rad 6) betyder här nästan detsamma som

- A svåra.
- B lindriga.
- C ihållande.
- D ordentliga.

5. Ordet "undvika" (rad 29) betyder här nästan detsamma som

- A avstå.
- B slopa.
- C slippa.
- D minska.

Text 4

Hörseln

(6 poäng)

1. Vilken rubrik passar bäst till texten?

- A Mer pengar till hörsselforskningen
- B Diskoteket – en tickande bomb
- C Använd hörselskydd
- D Stäng öronen

2. Vilka åtgärder för att förhindra hörselskador rekommenderas i texten?

- A Var och en bör vara uppmärksam på bullriga miljöer och vid behov själv förse sig med lämpliga hörselskydd.
- B Man måste underlätta för folk att hitta just den typ av öronproppar som är lämpligast.
- C Skärpt lagstiftning för vissa arbetsplatser, diskotek m.m.
- D Vi bör själva kolla upp hur känsliga vi är för buller och om vi befinner oss i riskzonen.

3. Vilka öronproppar bör man välja?

- A Det beror på syftet.
- B De som säljs på hörcentralerna.
- C De som är dyrast.
- D De som är lättast att sätta in.

4. Vad anser professor Arlinger som särskilt angeläget för att rädda folks hörsel på sikt?

- A Att ytterligare skärpa lagstiftningen.
- B Att införa generella hörseltest för kartläggning av vars och ens känslighet för buller.
- C Att försöka få ned de höga ljudvolymerna på bl.a. diskotek.
- D Att ge individuell hjälp med utprovning av rätt hörselskydd åt alla som så vill.

5. Vilken är professor Arlingers inställning till det aktuella problemet?

- A Han är irriterad.
- B Han är upprörd.
- C Han är resignerad.
- D Han är realistisk.

6. Ordet "fastslaget" (rad 59) betyder här nästan detsamma som

- A känt.
- B bestämt.
- C brukligt.
- D önskvärt.

Text 5

Farliga isar lockar åkare

(8 poäng)

1. Beskriv isen den dag artikeln skrevs. Två svar krävs.

a. _____

b. _____

2. Vilka två faktorer som kan inge ”falsk trygghet” varnar man för?

a. _____

b. _____

3. Hur ser den is ut som är säkrast att åka på? Vad kallas den?

a. Utseende: _____

b. Namn: _____

4. Hur ser stöpis ut?

5. Vad ska man särskilt tänka på om man ger sig ut på *skärgårdsis*?

Text 6

Natur och miljö

(15 poäng)

Svara mycket kort på följande frågor. Svaren kan utformas på olika sätt. **Observera att svaret måste finnas i texten.**

1. Hur gammalt ska ett föremål vara för att klassas som fornyfynd?

2. Vilken typ av luftföroreningar skadar ozonskiktet?

3. I Visby omfattas kyrkoruinerna men inte de bebodda medeltidshusen av fornminnesskyddet. Hur kommer det sig?

4. Man får enligt allemansrätten passera över ett inhägnat område där djur betar, men vad krävs då av en, förutom att man inte skadar stängslet?

5. Motordrivna fordon kan få framföras i terräng, men inte då ett visst förhållande råder. Vilket?

6. Nämn en månad då koppeltvång för hundar ej råder!

7. Nämn något slags förorening från t.ex. industrier som ibland via avloppsvattnet hamnar i de kommunala reningsverken men som dessa ej klarar av att hantera!

8. På vissa arbetsplatser får det finnas utrymmen där man får röka. Vilka arbetsplatser avses?

9. Vad kallas det område närmast ett bostadshus som ibland är inhägnat, den s.k. ”hemfridszonen”?

10. Vad krävs för att få fiska i en norrlandsälv?

11. Vad bör den göra som vill ta med sig ett antikt och värdefullt svenskt kulturföremål vid flytt till utlandet?

12. Vem är det som betalar en villaägares sophämtning?

13. Vilken myndighet eller nämnd ska den som bor i villa eller radhus vända sig till för att få veta om han får kompostera matavfall? Ett svar räcker.

14. Vilken myndighet svarar för de åtgärder som måste vidtas till följd av oljeutsläpp längs kusterna?

15. Vilket slags gift finns ibland i fisk i alldeles för hög grad?

Facit

(1 poäng per rätt svar, max 30 poäng.)

Text 1 Kvinnors vård

6 p

- Fråga 1 A
- Fråga 2 C
- Fråga 3 D
- Fråga 4 D
- Fråga 5 C
- Fråga 6 C

Text 2 Hundliv

5 p

- Fråga 1 C
- Fråga 2 D
- Fråga 3 A
- Fråga 4 C
- Fråga 5 D

Text 3 Ledskador

5 p

- Fråga 1 D
- Fråga 2 C
- Fråga 3 C
- Fråga 4 B
- Fråga 5 A

Text 4 Hörseln

6 p

- Fråga 1 C
- Fråga 2 A
- Fråga 3 A
- Fråga 4 C
- Fråga 5 D
- Fråga 6 B

**Fortsättning
på nästa sida**

Text 5	Farliga isar	8 p
Fråga 1	svag / (för) tunn / ca fem cm tjock / farlig / inte alls trygg / knakar betänkligt / snötäckt	max 2 p
Fråga 2	snö på isen + andra skridskoåkare på isen	max 2 p
Fråga 3	(<i>Utseende</i>) mörk / genomskinlig (<i>Namn</i>) kärnis	max 1 p 1 p
Fråga 4	vit och kornig (<i>Båda adjektiven krävs.</i>)	1 p
Fråga 5	Att isen är tillräckligt tjock / dubbelt så tjock som is i sötvatten / minst 16 cm tjock	1 p

Text 6 Natur och miljö

Svaren finns under följande rubriker

1. minst 100 år	Fornfynd
2. CFC / freoner	Luftföroreningar
3. bara kyrkoruinerna är varaktigt övergivna	Fornminnen
4. att man stänger grindar	Allemansrätten
5. då det är barmark	Inga motorfordon i terrängen
6. september, oktober, november, december, januari, februari	Koppla hunden
7. (tung)metaller, stabila organiska miljögifter	Avloppsvatten
8. arbetsplatser där man vistas hela dagen	Rökfria lokaler, Arbetsplatser
9. (en) tomt	Allemansrätten
10. tillstånd/fiskekort	Jakt och fiske
11. ansöka om tillstånd (hos Riksantikvarieämbetet)	Kulturföremål – utförsel ur riket
12. villaägaren/fastighetsägaren själv	Sophämtning
13. kommunen / miljö- och hälsoskyddsnämnden	Avfallssortering / Trädgårdsavfall
14. Kustbevakningen	Oljeskador
15. kvicksilver	Mark- och vattenföroreningar

Kommentarer till Natur och miljö – se nästa sida.

Kommentarer till Natur och miljö

Allmänt om sökläsning

När man arbetar med sökläsning gäller det att snabbt hitta viss information och då hinner man inte läsa igenom hela texten, ofta inte ens ögna igenom den utan man får ta fasta på eventuella rubriker, nyckelord eller *det finstilta*.

Ibland hittar man i texten en rubrik med samma ”nyckelord” som i uppgiften. Det gäller t.ex. fråga 12: ”*Vem är det som betalar villaägarens sophämtning?*”. Här hittar vi rubriken *sophämtning* och söker svaret där.

Nu återstår att klara ut vad som är rätt svar. I texten finns inte ordet *villa*. Den information vi får rörande sophämtning för olika boendeformer är istället följande:

- *för den som bor i lägenhet ingår sophämtning i hyran*
- *som fastighetsägare är du betalningsansvarig.*

Det första alternativet kan vi utesluta. Återstår det andra. Det kanske är första gången du möter ordet fastighetsägare. Om du vet eller antar att ordet fastighet är ett överordnat begrepp (hyponym) till ordet villa (på samma sätt som vattendrag är överordnat begrepp till bl.a. älv, flod, bäck, sjö) har du nästan löst uppgiften.

Har du kommit så här långt fastnar du säker inte på det sista ledet i sammansättningen utan förstår direkt att det är -ägare och inte -sägare som avses (jfr jasägare, en som säger ”ja”).

Tänk på att underlaget till det svar du ger måste finnas i texten. Vi testar inte allmänbildning utan du måste ha full täckning i texten för dina svar. Om du på fråga 7 (*Nämn något slags förorening från t.ex. industrier som ibland via avloppsvattnet hamnar i de kommunala reningsverken men som dessa inte klarar av att hantera!*) svarar *radioaktivitet* stämmer det så tillvida att de kommunala reningsverken inte klarar detta, men radioaktivitet nämns inte i samband med de kommunala reningsverken och inte står det att radioaktivitet tillhör de föroreningar från t.ex. industrier som ibland hamnar i de kommunala reningsverken heller. Därför är inte det svaret rätt.

Fråga

1. Här är det viktigt att du har med ordet *minst* i svaret för du ska ange var gränsen går, dvs. föremål som är *100 år eller äldre* klassas som fornfynd.
3. En gammal byggnad eller liknande som fortfarande är *i drift* eller *bebodd* (textens järnbruk och medeltidshus) kan inte betecknas som varaktigt övergiven, vilket är ett absolut kriterium för att en lämning ska betraktas som fast fornlämning och därmed omfattas av fornminnesskyddet.
5. Barmark innebär *mark utan snötäcke*. Ett snötäcke skyddar marken, så vintertid är det i stora delar av landet tillåtet att åka t. ex. snöskoter i terrängen.
10. Rätt svar är fiskekort/tillstånd. Det är det som krävs. Har du i stället svarat *spö och andra handredskap* borde frågan ha varit *Vilken typ av fiskeredskap är det tillåtet att använda?*
14. Har du svarat *Kommunernas räddningskårer* har du inte observerat att frågan gäller oljeutsläpp längs kusterna.